

CEZA MUHALEMESİ HUKUKUNDA TEŞHİS

Z. Özen İNCİ*

GİRİŞ

Bir tanıma işlemi olan ve aynı zamanda ceza muhakemesinde bir delil elde etme aracı olarak kabul edilen teşhise uygulamada sıklıkla başvurulmakta ve teşhis işlemi sonucu elde edilen deliller ve düzenlenen tutanaklar mahkemeler nezdinde önemli bir delil olarak kabul edilmektedir. Gerçekten de teşhis işlemleri sonucu elde edilen bilgiler, mağdur veya tanığın görgüsüne dayandığı ve genellikle suçun ardından sıcağı sıcağına elde edildiği için mahkemeler nezdinde büyük itibar görmektedir. Öyle ki, zaman zaman sadece sanığın aleyhine olan teşhis tutanaklarına dayalı hükümler kurulduğu da bilinmektedir.¹

Uygulamada böylesine önem taşıyan ve şüpheli/sanık lehine veya aleyhine ciddi bir delil teşkil eden teşhis işlemlerinin 2007 yılına kadar herhangi kanuni bir temeli olmadığını ifade etmek gerekir. Bu sebeple teşhis, uygulanma koşul ve usulü tamamen kolluğun takdirine bırakılan bir araştırma faaliyeti halini almıştır. Birimden birime değişen usuller uygulamaya yerleşmiştir. Teşhisin uygulanması konusunda bir yeknesaklık sağlanamamıştır. Nihayet 2.6.2007 tarih ve 5681 sayılı Kanun ile 2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'nda (PVSK) değişiklik yapılmış ve teşhis, Ek m. 6/9 ve devamında ilk defa ve ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

* Av., İzmir Barosu, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı doktora öğrencisi.

¹ Örneğin Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun (YCGK), 30.5.1994 gün ve E.1994/6-134, K.1994/157 sayılı kararına konu olan olayda, sanık hakkında güvenilir olmayan bir teşhis tutanağına dayanılarak tesis edilen mahkûmiyet kararı bozulmuştur. Karar için bkz. Kazancı Bilişim-İçtihat Bilgi Bankası.

Çalışmamızın temelini de, 5681 sayılı Kanun'la değiştirilen PYSK Ek m. 6/9 vd. hükümleri oluşturmaktadır. Bu yönde bir çalışmayı kalem almamızda iki önemli sebep bulunmaktadır: İlki, konunun taşıdığı önemdir. Zira yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, uygulamada teşhis sıkça başvurulmakta ve bu işlemler sonucu elde edilen deliller de mahkemeler nezdinde çoğu zaman ciddi bir delil olarak değerlendirilmektedir. O halde, konu tartışılmaya değerdir. İkinci olarak ise, Türk ceza ve ceza muhakemesi hukuku öğretisinde konu yeterince incelenmiş değildir. Özellikle uygulamada yaşanan sıkıntılar ve soru işaretleri bizi bu yönde bir çalışma yapmaya sevk etmiştir.

Bu amaçlar çerçevesinde, konu üç başlık altında incelenmiştir: İlk olarak teşhisin tanımı üzerinde durulmuş, benzer kavramlarla farkı ortaya konulmaya çalışılmış ve teşhisin türlerinden bahsedilmiştir. İkinci başlık altında genel olarak PYSK Ek m. 6/9 vd. inceleme konusu yapılmıştır. Teşhisin uygulanma koşulları ve usulü üzerinde durulmuştur. Son olarak teşhis işlemleri sonucu elde edilen delillerin değerlendirilmesi konusu ele alınmıştır. Bu başlık altında daha ziyade teşhis işlemi sırasında müdafinin konumu tartışılmıştır. Her ne kadar konu Türk ceza ve ceza muhakemesi hukuku öğretisinde henüz yeterince tartışılmamış olsa da, karşılaştırmalı hukukta uzun yıllardan beri tartışılmış ve üzerinde araştırmalar yapılmıştır. İşte bu sebeple, çalışmamızda elden geldiği ölçüde karşılaştırmalı hukukta yapılan bu tartışmalara ve araştırmalara da yer verilmeye çalışılmış; ayrıca az sayıda da olsa konuyla ilgili Yargıtay kararlarına yeri geldikçe değinmeye çaba gösterilmiştir.

I. TEŞHİS HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A. Tanım

"Kim ve ne olduğunu anlama, tanıma, seçme"² şeklinde kelime anlamı taşıyan teşhis,³ hukuki bir kavram olarak, şüphelinin kendisinin veya fotoğraflarının suç mağduruna veya tanığa gösterilmesi ve bu şekil-

² Bkz. www.tdk.gov.tr (Erişim: 01.12.2008).

³ Yargıtay bazı kararlarında "teşhis" yerine "canlı teşhis" kavramını da kullanmıştır. Bu yönde Yarg. 6. CD, 9.4.2007 gün ve E.2006/11165, K.2007/4297 sayılı kararı için bkz. Kazancı Bilişim-İçtihat Bilgi Bankası.

de şüphelinin tanınması olarak ifade edilebilir.⁴ Bu çerçevede, kendisi veya fotoğrafları gösterilen şüpheliye “teşhis işlemine tâbi tutulan”, başka bir ifade ile “teşhis edilen”, bu kişinin suçu işleyen kişi olup olmadığını tespit etmesi istenilen kişiye ise “teşhiste bulunan”, diğer bir ifade ile “teşhis eden” denilmektedir. PYSK’da, “teşhis işlemine tâbi tutulan” ve “teşhiste bulunan” ifadeleri kullanılmıştır.⁵

Teşhisi tanımlama faaliyetine girişmişken, benzer kavramlarla teşhisin farklarının da ortaya konulması gerekir. Bu noktada öncelikle “teşhis” ve “yüzleştirme” kavramları arasındaki farkın belirtilmesinde fayda vardır. Uygulamada çoğu zaman aynı hukuki kavramı ifade etmek için kullanılıyor olsalar da⁶ esasen “teşhis” ve “yüzleştirme” birbirinden farklı kavramlardır. Zira yüzleştirme, tanıkların veya şüphelilerin birbirini tutmayan ifadeleri söz konusu olduğunda bu tür çelişkilerin giderilmesi, hangi ifadeye değer verileceğinin tayin edilmesi ve yeni delillerin elde edilmesi amacıyla tanıkların birbirleriyle veya şüphelilerle karşı karşıya getirilmesi işlemidir.⁷ Buna karşın teşhisteki temel amaç, gözaltına alınan kişinin suçun faili olup olmadığını belirlemek ve kimlik tespiti yapmaktır.

⁴ Yenisey, Feridun, *Hazırlık Soruşturması ve Polis*, İstanbul 1987, s. 211 vd. Ayrıca bkz. Demirbaş, Timur, *Sarıgün Hazırlık Soruşturmasında İfadesinin Alınması*, İzmir 1996, s. 146; Centel, Nur/Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 5. Bası, İstanbul 2008, s. 312-313.

⁵ 4.7.1934 gün ve 2559 sayılı PYSK’ya 2.6.2007 gün ve 5681 sayılı Kanun ile eklenen Ek m.6/9 vd.’da yer alan hükümlere uygun olması bakımından, çalışmanın devamında “teşhise tâbi tutulan” ve “teşhiste bulunan” kavramları kullanılacaktır.

⁶ Gerçekten YCGK konuya ilişkin olarak verdiği 15.4.2008 gün ve E.2008/6-71, K.2008/85 sayılı kararında teşhis işlemi “Mağdur veya tanık ile şüphelinin yüz yüze getirilerek karşılıklı beyanlarının alınması şeklinde, dolayısıyla yüzleştirme tarzında icra edilen işlem” şeklinde bizce hatalı ve kargaşa yaratacak bir şekilde tanımlamıştır. Karar için bkz. Kazancı Bilişim-İçtihat Bilgi Bankası. Yine benzer yöndeki YCGK, 30.5.1994 gün ve E.1994/6-134, K. 1994/157 sayılı karar için bkz. Kazancı Bilişim-İçtihat Bilgi Bankası.

⁷ Benzer yönde tanım için bkz. Yenisey, *Hazırlık Soruşturması*, s. 212; Feyzioğlu, Metin, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanıklık*, Ankara 1996, s. 332; Demirbaş, s. 148; Centel/Zafer, s. 256; Öztürk, Bahri/Erdem, Mustafa Ruhan, *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 12. Bası, Ankara 2008, s. 410. Ayrıca aynı yönde Yarg. 4. CD’nin, 12.4.2000 gün ve E.2000/659, K.2000/3149; 30.9.1998 gün ve E.1998/7667, K.1998/8450; 12.4.2000 gün ve E.2000/2587, K.2000/2841 ve 7.10.1998 gün ve E.1998/6994, K.1998/8756 sayılı kararları için bkz. Kazancı Bilişim-İçtihat Bilgi Bankası.

Yine, teşhis ve yüzleştirmeye ilişkin hukuki düzenlemelerin farklı kanunlarda kaleme alındığını da ifade etmek gerekir. Teşhise ilişkin hükümler, PVSK Ek m.6/9 vd. fıkralarında düzenlenmiştir. Buna karşın yüzleştirme ise, CMK'nın "Tanıkların dinlenmesi" başlığını taşıyan 52/2 maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre; "Tanıklar, kovuşturma evresine kadar ancak gecikmesinde sakınca bulunan veya kimliğin belirlenmesine ilişkin hallerde birbirleri ile ve şüpheli ile yüzleştirilebilirler."

Öte yandan, yüzleştirme bir karşı karşıya getirme işlemi olmasına karşın, teşhis sırasında teşhiste bulunan ile teşhise tâbi tutulanlar yan yana veya karşı karşıya değildir. Bu durum kanunla da açıkça düzenlenmiştir. Gerçekten de, PVSK Ek m. 6/13'e göre "Teşhiste bulunan kişi ile teşhis işlemine tabi tutulan kişilerin birbirini görmemesi gerekir."

Teşhis, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının talimatı ile kolluk tarafından yapılan bir soruşturma işlemidir. Buna karşın yüzleştirmeye, kural olarak kovuşturma evresinde hâkim tarafından, ancak istisnai olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde soruşturma evresinde savcı ve emrindeki kolluk tarafından başvurulur.

Özetle, teşhis ve yüzleştirme arasındaki farklar şu şekilde ortaya konulabilir:

- Yüzleştirme CMK m.52/2'de, buna karşın teşhis PVSK Ek m. 6/9 vd.'de düzenlenmiştir.
- Yüzleştirme, tanıklar arasında veya şüpheli/sanık ile tanık arasında yapılırken; teşhis, tanık ile şüpheli veya mağdur ile şüpheli arasında yapılır.
- Yüzleştirme sırasında yüzleşen ve yüzleştirilenin karşı karşıya bulunmasına ve birbirlerini görmelerine karşın teşhiste, teşhise tâbi tutulan kişi veya kişiler teşhiste bulunanı görmezler.
- Teşhis soruşturma evresinde, yüzleştirme ise kural olarak kovuşturma evresinde uygulanır.
- Teşhis, Cumhuriyet savcısının talimatı ile kolluk tarafından, yüzleştirme ise kovuşturma evresinde hâkim huzurunda gerçekleştirilir.⁸

⁸ Yüzleştirilen kimselerin psikolojik tesirler altında kalmaları mümkündür. Onun için bu muameleye ilişkin yetki, kural olarak bizdeki gibi, birçok ülke kanununda da hâkimlere verilmiştir. Bkz. Kunter, Nurullah/Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 16. Bası, İstanbul

Ayrıca teşhis işleminin kendi içerisinde değişik şekillerde icrası da söz konusu olabilir. Öğretide bu teşhislerin “*seçimlik teşhis/tekil teşhis*”, “*örtülü (gizli) teşhis/açık teşhis*” veya “*fotoğraf teşhisi*” olarak tasniflendiğinden bahsetmek gerekir.⁹

Seçimlik teşhis, aralarında gözaltına alınan şüphelinin de olduğu birden çok kişinin yan yana dizilmesi ve tanıktan failin kim olduğunun belirlenmesinin istenmesi şeklinde gerçekleştirilir. *Tekil teşhis*, teşhiste bulunan kişiye sadece şüphelinin gösterilmesidir.

Açık teşhis, teşhiste bulunanın, teşhise tâbi tutulanların huzurunda ve onların görebileceği şekilde durduğu teşhistir. Buna karşın *örtülü (gizli) teşhis* ise, teşhise tâbi tutulanlar ile teşhiste bulunacak arasında, teşhise tâbi tutulanların teşhiste bulunmasını göremeyeceği şekilde aralarında tek taraflı görüş sağlayan bir ayna veya başka bir araç bulunmak suretiyle gerçekleştirilen işlemlerdir. Örtülü teşhis, şüphelinin teşhis işlemine tâbi tutulduğunu bilmemesi suretiyle de gerçekleştirilebilir. Örneğin, tanığın tutukevine götürülmesi ve bir pencereden tutukevinin bahçesindeki çok sayıda tutuklu ve mahkûmun kendisine gösterilmesi ve bu surette failin parmakla gösterilmesi şeklinde teşhis ettirilmesiyle de gerçekleştirilebilir. Öğretide bu tip teşhislere *doğal teşhis* adı

2008, s. 708; Demirbaş, s. 148.

⁹ Alman hukukunda seçimlik teşhis için “*Wahlgegenüberstellung*”, örtülü (gizli) teşhis için “*Verdeckte Gegenüberstellung*” ve tekil teşhis için “*Einzelgegenüberstellung*” kavramları kullanılmaktadır. Bkz. Wiczorek, Eberhard, *Kriminalistik-Grundlagen der Verbrechenbekämpfung*, 6. Auflage, Stuttgart-München-Hannover 1986, s. 122; Odenthal, Hans Jörg, *Die Gegenüberstellung im Strafverfahren*, Boorberg Verlag, 3. Auflage, Stuttgart-München-Hannover-Berlin-Weimar 1999, s. 3 3 vd.; Putzke, Holm/Scheinfeld, Jörg, *Strafprozessrecht*, Baden-Baden, 2005, s. 57; Beulke, Werner, *Strafprozessrecht*, 9. Auflage, Heidelberg-München-Landberg-Berlin, 2006, s. 77; Gniech, Gisela/Stadler, Michael, “Die Wahlgegenüberstellung-Methodische Probleme des kriminalistischen Wiedererkennungsexperiment”, *StV*, H.11/1981, s. 566; Nöldeke, Werner, “Zum Wiedererkennen des Tatverdächtigen bei Gegenüberstellung und Bildvorlage”, *NStZ*, H.5/1982, s. 193; Mertn, Bernhard/Schwarz, Ulrich/Walser, Werner, “Wiedererkennungsverfahren- Bericht über eine Untersuchung der Gegenüberstellung”, *Kriminalistik*, 52. Jg., 1998, s. 421 vd.; Warnecke, Volker, “Täteridentifizierung nach Sofortfahndung- Möglichkeiten und Grenzen der Wahlgegenüberstellung in praxisrelevanten Situationen”, *Kriminalistik*, 51. Jg., 1997, s. 728. Gerçekten de, teşhis işleminin dayandığı Alman Ceza Muhakemesi ve İdari Kabahatlerin Muhakemesi Hakkında Yönetmeliğin (RiStBV-Richtlinien für das Strafverfahren und Bußgeldverfahren) 18. maddesinde de “*Wahlgegenüberstellung*” kavramına yer verilmiştir.

verilmektedir.¹⁰ Örneklerden de anlaşılacağı üzere, örtülü teşhiste teşhise tâbi tutulan, kimin teşhiste bulunan olduğunu bilmemektedir. Bu sebeple örtülü teşhisin öğretilde “gizli teşhis” olarak adlandırıldığı da görülmektedir.¹¹ Son olarak *fotoğraf teşhisi* ise, teşhiste bulunana şüphelinin fotoğraflarının gösterilmesi suretiyle gerçekleştirilir. Başka bir deyişle, fotoğraf teşhisinde şüpheli hazır değildir. Teşhis işlemi fotoğraf üzerinden gerçekleştirilir.

Öğretildeki bu teşhis türlerinin hepsinin hukukumuz bakımından geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Türk hukuku bakımından seçimlik teşhis mevcuttur. Gerçekten de PYSK Ek m. 6/9 vd. uyarınca teşhis işlemine sadece gözaltına alınan şüpheli katılmaz. Başka bir deyişle, teşhiste bulunana sadece şüpheli değil, teşhise tâbi tutulan diğer kişiler (alternatif kişiler) olarak ifade edilebilecek başkaları da gösterilir ve teşhiste bulunanın bu kişiler arasından bir “seçim” yapmak suretiyle teşhiste bulunması istenir. O halde, hukukumuz bakımından seçimlik teşhisin var olduğunu, tekil teşhisin geçerli olmadığını söyleyebiliriz. Ayrıca yine PYSK Ek m.6/13 gereğince, teşhiste bulunan ile teşhis işlemine tâbi tutulanların birbirini görmemesi gerektiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla hukukumuz bakımından seçimlik teşhisin yanında örtülü teşhis usulü de geçerlidir. Buna karşın şüpheli, teşhis işlemine tâbi tutulduğunu bilmektedir. Bu anlamda Türk hukuku bakımından doğal teşhisin geçerli olduğunu söyleyemeyiz. Seçimlik ve örtülü teşhisin yanında hukukumuzda fotoğraf teşhisi de düzenlenmiştir (Ek m. 6/16). Özetle hukukumuz bakımından seçimlik/örtülü teşhis ve fotoğraf teşhisinin¹² geçerli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

¹⁰ Örnek için bkz. Gniech/Stadler, s. 566. Bu tip teşhislerin “ekolojik” ya da “doğal teşhis” olarak adlandırılmasının sebebi, şüphelinin cezaevinin bahçesinde, süpermarkette, restoranda veya sokakta çok sayıda insan içerisindeyken, başka bir deyişle “doğal ortamındayken” teşhis ettirilmesinden ileri geldiği söylenebilir. Bkz. Odenthal, Gegenüberstellung, s. 41.

¹¹ Nöldeke, s. 193.

¹² Yarg. 6. CD, 22.5.2001 gün ve E.2001/8513, K. 2001/8551 sayılı kararında da fotoğraf teşhisinden bahsetmiştir. Karar için bkz. Kazancı Bilişim-İçtihat Bilgi Bankası.

B. Hukuki Nitelik ve Amaç

Teşhis, şüphelinin kimliğinin tespit edilebilmesi ve/veya şüphelinin suçun gerçek faili olup olmadığını saptamak amacıyla yapılır. O halde teşhis, öncelikle kimlik tespit etme amacına yönelir. Öte yandan teşhis aynı zamanda bir delil elde etme yöntemidir. Gerçekten de, teşhis işlemleri hukuka uygun gerçekleştirildiği sürece bu işlemlere bağlı olarak düzenlenen tutanaklar da yapılan yargılamada delil niteliğini haiz olacaktır. Zira mahkemelerin gerekçeli kararlarının deliller kısmında teşhis işlemlerine sıklıkla yer verdiği de bilinmektedir.

Özellikle parmak izi, DNA örneği, iletişim tespit tutanakları gibi bilimsel nitelikli delillerin mevcut olmadığı olaylarda, teşhis işlemleri sonucu elde edilen deliller büyük önem taşımaktadır. Görgü tanığının şüpheli sıfatına sahip olan kişiyi teşhis etmesi ve bu kişinin suçu işleyen kişi olduğunu belirtmesi, şüpheli aleyhine ciddi bir durum yaratmaktadır. Aksi durumlarda ise, yani teşhiste bulunan kişinin şüpheliyi suçun faili olarak teşhis etmediği veya edemediği hallerde de bu sefer şüpheli lehine bir durum ortaya çıkmaktadır.

Ceza muhakemesi hukukunda teşhisin hukuki niteliğini net bir şekilde ortaya koymak güçlük arz eder. Gerçekten de teşhis, bazı hallerde hukuki nitelik bakımından koruma tedbirlerine yaklaşır. Aşağıda da açıklayacağımız üzere, gerekli olması halinde teşhise tâbi tutulan şüphelinin dış görüntüsünde bazı değişikliklerin yapılması mümkündür. Bu çerçevede şüphelinin beden bütünlüğüne müdahale niteliği taşıyan saçın ve sakalın kesilmesi gibi bazı müdahalelerin yapılması söz konusu olabilir. İşte bu gibi hallerde teşhisin hukuki nitelik bakımından koruma tedbirlerine yaklaştığını ifade etmek gerekir. Ayrıca teşhis, ifade alma sürecinin devamı olarak da düşünülebilir. Bunun dışında teşhis, aslen bir gözaltı işlemidir. Zira teşhisin uygulanabilmesi için şüphelinin mutlaka gözaltına alınmış olması gerekir. Başka bir deyişle yakalanan ve fakat hakkında savcılıkça verilmiş bir gözaltı kararı olmayan veya yapılan çağrı üzerine kollukta ifade vermeye gelen şüphelinin teşhise tâbi tutulması mümkün değildir. Bizce bu açıklamalar çerçevesinde, teşhis ile ilgili doğacak hukuki boşluklar söz konusu olduğunda, genel olarak gözaltı ve ifade almaya ilişkin hükümlerin, teşhisin koruma tedbiri niteliği ağır bastığı ölçüde de koruma tedbirlerine ilişkin hükümlerin burada da kıyasen uygulanması gerekir.

II. TEŞHİSİN UYGULANMASI

A. Genel Açıklama

Soruşturma evresinde kişi lehine veya aleyhine ortaya çıkabilecek en önemli delillerden biri de teşhis işlemleri sonucunda elde edilen delillerdir. Zira bu deliller suçun görgü tanıklarının bilgisine dayalı olarak elde edilmektedir. Yargılama bakımından böylesine önem arz eden bir delil toplama işi olan teşhis işlemlerinin belirli bir usul çerçevesinde yapılması, söz konusu delillerin güvenilirliği bakımından da son derece önemlidir. Zira kanunda belirtilen usule uygun olarak gerçekleştirilen teşhis, hatalı deliller elde edilmesi ve bu hatalı delillere dayalı olarak hüküm tesis edilmesini engeller.

Günümüz uygulamaları göz önünde bulundurulduğunda, teşhis işlemlerinin PYSK Ek m. 6/9 ile kabul edilen hükümlere oldukça uzak bir görünüm kazanmış olduğu dikkat çekmektedir. Gerçekten de, kollukta gerçekleştirilen teşhis işlemlerine yeknesaklık kazandırılabilmiş değildir. Başka bir deyişle, söz konusu bu işlemler gelişigüzel ve birimden birime değişir bir nitelik arz etmektedir.

Oysa teşhis işlemlerinin kanundaki koşullara ve usule uygun olarak gerçekleştirilmesi gerekir. Zira teşhis, teşhiste bulunanın görgüsüne dayanmaktadır. Olayın gerçekleştiği mekân ve fiziksel koşullar, teşhiste bulunan kişinin olayı algılaması ve aradan uzun bir zaman geçmiş olması gibi hususlar, teşhis işlemleri sonucunda elde edilen delillerin güvenilirliğini etkileyebilir.¹³ Gerçekten de, 1990'lı yıllarda Amerika'da yapılan araştırmalar sonucunda, görgü tanıklarının

¹³ Görgü tanıklığının güvenilirliğini etkileyen pek çok faktörden bahsetmek gerekir. Örneğin teşhis işlemi sırasında kolluk tarafından teşhiste bulunan kişiye yönlendirici mahiyette soru sorulması, teşhiste bulunanın cinsiyeti, yaşı gibi faktörler teşhisin güvenilirliğini azaltabilir ve aslında suçlu olmayan kişinin teşhiste bulunan tarafından suçlu olarak algılanarak teşhis edilmesine sebebiyet verebilir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tekin, Serra/Özaşçılar, Mine/Ziyalar, Neylan, "Görgü Tanıklığının Güvenilirliği", *Güncel Hukuk Dergisi*, Eylül 2007, s. 50 vd.; Schenk, Angela, Gegenüberstellung im Strafverfahren-Unter besonderer Berücksichtigung der psychologischen Forschung und des englischen Strafprozesses, Hamburg 2002, s. 74 vd.; Steinke, Wolfgang, "Die Problematik der Wahlgegenüberstellung", *Kriminalistik*, H.11/1978, s. 505. Suç tarihi ile teşhis arasında geçen uzun sürenin, yapılacak teşhise olumsuz yönde etkisi hakkında bilgi için bkz. Peters, Karl, Strafprozess-Ein Lehrbuch, Heidelberg 1985, s. 380; Schenk, s. 93; Odenthal, Hans Jörg, "Die Gegenüberstellung zum Zwecke des Wiedererkennens", *NStZ*, H.10/1985, s. 436; Demirbaş, s. 147.

teşhis ettiği kişilerin %75'inin "suçsuz" olduğu anlaşılmıştır. Bu yıllarda DNA incelemeleri de geliştiği için teşhis işlemleri sonucu suçlu bulunan ve cezalandırılan kişilerin DNA analizleri yapıldığında aslında suçlu olmadıkları ve "hatalı teşhis işlemlerinin kurbanı" oldukları ortaya çıkmıştır.¹⁴ O halde konu basite indirgenemeyecek ve gelişigüzel uygulamalara yer verilemeyecek derecede önem taşımaktadır.

Uygulamada şüpheli/sanık lehine veya aleyhine böylesine önemli bir delil niteliği kazanabilen teşhis işlemlerinin kanuni bir usule tâbi olmasının gerekliliği ve yerindeliği son derece açıktır.

Buna karşın ifade etmek gerekir ki, teşhise ilişkin kanuni düzenleme ilk defa PVSK'da değişiklik yapan 2.6.2007 tarih ve 5681 sayılı Kanun ile olmuştur. Başka bir ifade ile 2.6.2007 öncesinde, kollukça gerçekleştirilen teşhis işlemleri herhangi bir yasal zemine dayanmamaktaydı. Bununla beraber uygulamada teşhis işlemlerine sıklıkla yer verilmekteydi. Ancak herhangi bir kanuni düzenleme olmadığı için teşhis, uygulamada doğmuş ve gelişmiş bir soruşturma işlemi halini almıştı. Değişiklik kanunu ile PVSK Ek m. 6'ya getirilen ayrıntılı düzenlemeler, teşhis işlemlerinin uygulama şart ve usulünü belirlemiştir. Teşhis, kişinin görüntüsü üzerinde sahip olduğu ve özel hayatı kapsamında Anayasa'da koruma altına alınan bir hak olduğundan, Yasa ile sınırlandırılması yerinde olmuştur¹⁵. Çalışma konumuzun esasını teşkil eden PVSK Ek m. 6/9 vd.'da yer alan düzenlemeler aşağıda ele alınacaktır.

B. Teşhisin Uygulanma Koşulları

1. Teşhise Tâbi Tutulmanın Gözaltında Olması

PVSK Ek m.6/9'a göre teşhis, gözaltına alınan kişinin olayın faili ile aynı kişi olup olmadığını tespit etmek amacı ile icra edilir. Madde "gözaltına alınan şüpheli" hakkında teşhis işlemi yapılabileceği belirtildiğine göre, şüpheli hakkında yetkili merci tarafından gözaltı kararı verilmiş olmalıdır. Gerçekten madde metninde "yakalanmış" olmaktan

¹⁴ Tekin/Özaşçılar/Ziyalar, s. 50. Ayrıca 1973 yılında İngiltere ve Galler'de yapılan bir araştırmaya göre, 2116 teşhis işleminin %45'inde şüpheli teşhis edilmiş, %46'sında hiç kimse teşhis edilememiş, %9'unda ise yanlış kişi teşhis edilmiştir. Bkz. Gniech/Stadler, s. 567.

¹⁵ Centel/Zafer, s. 313.

değil, “gözültına alınmış olmak”tan bahsedilmiştir. Yakalama ve gözültına alma birbirinden farklı kavramlar olup farklı hukuki süreçleri ve durumları ifade etmektedir. Aslen gözültına alma, yakalamadan sonraki hukuki durumu ifade etmektedir.¹⁶ CMK m. 91 uyarınca “Yakalanan kişi Cumhuriyet savcılığınca bırakılmazsa soruşturma tamamlanması için gözültına alınmasına karar verilebilir.” Yakalanan kişi otomatik olarak gözültına alınmaz. Şüpheli önce yakalanır ve soruşturma yönünden zorunlu olması ve kişinin suçu işlediğini düşündürecek emarelerin varlığı halinde Cumhuriyet savcısının vereceği “ayrı” bir kararla gözültına alınır.¹⁷

O halde, teşhis işlemi yakalanan ve bu suretle ilgili emniyet biriminde bulunan şüpheliyi teşhise tâbi tutabilmek için, Cumhuriyet savcısının şüpheli hakkında ayrı bir gözültı kararı vermiş olması gerekir. Zira kanun maddesinde Cumhuriyet savcısı tarafından gözültına alınmış olmak gerektiği açıkça ifade edilmiştir.

2. Zorunluluk Bulunması

PVSK Ek m.6/9’da teşhise ancak zorunlu olması halinde başvurulması düzenlenmiştir. Görgüye dayalı tanık ifadeleri ceza muhakemesinde önemini hala korumakla birlikte, günümüzde bilimin de gelişmesi sonucu DNA testi, parmak izi, genetik incelemeler gibi yöntemlerle ceza muhakemesinde çok daha sağlam ve güvenilir deliller elde edilmeye başlanmıştır. Gerçekten de tanık, mağdur veya suçtan zarar gören, çeşitli sebeplerle yalan tanıklık yapabilir, gerçeğe aykırı beyanda bulunabilir. Buna karşın bilimsel deliller somuttur ve yanılma payı çok daha düşüktür. Bugün DNA incelemesi ve parmak izi araştırmaları gibi yöntemler sayesinde şüpheli veya sanığın suçun gerçek faili olup olmadığını tespit etmek mümkündür. Dolayısıyla somut olay bakımından bilimsel yöntemlere dayanılarak delil elde etme olanağı bulunuyorsa teşhise gidilmemesi gerekir. Somut olay bakımından başka-

¹⁶ Centel/ Zafer, s. 337. Yurtcan ise gözültına almayı yakalamanın bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Bkz. Yurtcan, Erdener, *Ceza Yargılaması Hukuku*, 12. Bası, İstanbul 2007, s. 340.

¹⁷ Bkz. Öztürk/ Erdem, s. 550; Özbek, Veli Özer, *Yeni Ceza Muhakemesi Kanununun Anlamı*, Ankara 2005, s. 327 vd.; Yokuş Sevük, Handan, “5271 Sayılı CMK’da Koruma Tedbiri Olarak Yakalama ve Gözültı”, *HPD*, S. 3, Nisan 2005, s. 63-64; Şahin, Cumhur, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, Ankara 2007, s. 204.

ca veya yeterli delil bulunmaması halinde teşhis işleminin uygulanması gerekir. Başka bir anlatımla, somut olay bakımından teşhis yapılmasının zorunlu olması gerekir.

3. Teşhise Karar Vermeye ve Uygulamaya Yetkili Makam

Teşhis, Cumhuriyet savcısının talimatı ile kolluk tarafından icra edilir.¹⁸ Kolluk, Cumhuriyet savcısının talimatı olmaksızın kendiliğinden teşhis işlemi yapamaz. Söz konusu talimat, uygulamada Cumhuriyet savcısı tarafından kolluğa bir emirler listesi verilmesi suretiyle gerçekleştirilmektedir. Matbu olarak düzenlenen ve “*Cumhuriyet savcısı ile yapılan görüşme, alınan emirler ve onay tutanağı*” başlığını taşıyan bu listede Cumhuriyet savcısı tarafından verilen emirler yer almakta ve yapılması gereken işler ve verilen onaylara ilişkin maddelerin yanına işaret konulmaktadır. Uygulamada teşhise ilişkin talimatın da belirtilen şekilde verildiğini ifade etmek gerekir.

Jandarmanın görev ve sorumluluk alanı içinde olan yerlerde teşhis işlemlerinin jandarma tarafından gerçekleştirilmesi de mümkündür.¹⁹ Ancak burada da Cumhuriyet savcısının talimatı mevcut olmalıdır.

Öte yandan, çocuklar hakkında yapılan tüm soruşturma işlemlerinin ÇKK m.15/1 uyarınca Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılacağı öngörüldüğünden bahisle, öğretide çocuk şüpheliler hakkında yapılacak teşhis işlemlerinin bizzat Cumhuriyet savcısı huzurunda yapılması önerilmektedir.²⁰

¹⁸ Teşhis, maddi gerçeğin araştırılması çerçevesinde büyük önem taşımakla birlikte aynı zamanda ciddi bir tehlike de oluşturabilir. Zira teşhiste bulunan kişinin tesir altında kalması ve hataya düşmesi mümkündür. Bu sebeple bazı hukuk sistemlerinde teşhis işleminin de yüzleştirmede olduğu gibi hâkim huzurunda gerçekleştirilmesi gerektiği savunulmakta ve hatta bu yönde kanuni düzenlemelere yer verilmektedir. Örneğin İngiliz Adli Delil Kanunu’nda (PACE) düzenleme bu yöndedir. Konu hakkında bkz. Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, 2008, s. 705. Ayrıca bkz. Demirbaş, s. 147.

¹⁹ 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu m. 10/1 uyarınca, jandarmanın genel olarak görev ve sorumluluk alanı; polis görev sahası dışı olup, bu alanlar ile ve ilçe belediye hudutları haricinde kalan veya polis teşkilatı bulunmayan yerlerdir.

²⁰ Bkz. Centel/Zafer, s. 315.

C. Teşhisin Uygulanma Usulü

1. Faili Tarif Eden Beyanın Tutanağa Bağlanması

Örneğin teşhis işlemine başlamadan önce, teşhiste bulunacak kişinin faili tarif eden beyanının, başka bir deyişle eşkâl tanımlamasının alınması gerekir (Ek m. 6/11). Teşhiste bulunacak kişi failin cinsiyet, boy, kilo, yaş, giyim tarzı gibi fiziksel özelliklerini görgüsü dâhilinde edindiği bilgiler çerçevesinde beyan etmeli ve bu beyan kolluk tarafından tutanağa bağlanmalı, söz konusu tutanak teşhiste bulunacak kişi tarafından imzalanmalıdır. Teşhiste bulunacak kişinin faili tarif eden bu yönde beyanının alınması ve tutanağa bağlanması, teşhise tâbi tutulacak diğer kişilerin seçilmesi bakımından önem taşır. Zira aşağıda da açıklayacağımız üzere, teşhise tâbi tutulacak diğer kişilerin seçimi yapılırken bu beyanlara itibar edilmesi ve bu beyanlara uyan kişilerin seçilmesi gerekir.²¹ Bu sayede teşhiste bulunan kişinin ne derece sağlıklı bir teşhis yaptığı denetlenebilecektir.²²

Ayrıca suçun işlenmesinden sonra failin dış görünüşünde değişiklikler meydana gelmiş de olabilir. Örneğin fail suçu işledikten sonra sakalını kesmiş, saç modelini veya giyiniş tarzını değiştirmiş olabilir. Fail, suçtan sonra değişmiş haliyle teşhiste bulunana gösterilecek olursa sağlıklı ve güvenilir bir teşhis işlemi gerçekleştirilemeyebilir. Bu sebeple suçun işlendiği tarih ile teşhis tarihi itibarıyla failin dış görüntüsünde değişiklik söz konusu ise, failde suçun işlendiği tarihteki görüntüsünü sağlamaya yönelik değişikliklerin yapılması da gerekebilir.²³ İşte hem failin dış görünüşünde yapılması muhtemel bu değişiklikler hem de teşhiste bulunana gösterilecek kişilerin seçilmesi bakımından bu beyanın önemi büyüktür. Zira teşhiste bulunanın faili tarif eden beyanları alınacak ve bu tarife uyan kişiler seçilecek ve gerekli olması halinde failde de bu yönde değişiklikler yapılacaktır. Doğru bir teşhisin gerçekleştirilmesi için teşhisten önce faili tarif eden beyanların alınması, bu sebepten ötürü büyük önem taşımaktadır. Ancak teşhiste bulunanın faili tarif eden beyanı alınırken kolluk tarafından da yönlendirici soru ve söylemlerde bulunulmaması gerekir. Örneğin "*kısa boylu*

²¹ Odenthal, Gegenüberstellung, s. 36; Köhnken, Günter, "Gegenüberstellungen-Fehlerquellen bei der Identifizierung durch Augenzeugen", Kriminalistik, 47. Jg., 1993, s. 231.

²² Centel/Zafer, s. 314.

²³ Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, 2008, s. 704, dnpn. 60.

muydu?" veya "sakalı olabilir mi?" gibi şüpheliyi tarif eden yönlendirici mahiyette soruların sorulmaması gerekir. Kolluğun burada görevi, teşhiste bulunanın anlatımlarına hiçbir müdahalede bulunmaksızın ve tamamen özgür iradesine bağlı olarak fail hakkında mümkün olduğu ölçüde detaylı bilgiyi edinmektir.²⁴

2. Birden Çok Teşhise Tâbi Tutulmanın Bulunması

a. Sayı Bakımından

PVSK Ek m. 6/12'de açıkça gösterildiği üzere teşhis işlemi, sadece gözaltına alınan şüpheli ve teşhiste bulunan arasında gerçekleşmez. Teşhis işlemine tâbi tutulan kişilerin birden ziyade olması gerekir. Başka bir ifade ile Cumhuriyet savcısı tarafından hakkında teşhis talimatı verilen ve hâlihazırda gözaltında bulunan şüpheli, yanında başkası ya da başkaları da bulundurulmak suretiyle teşhis işlemine tâbi tutulur. Yani teşhise tâbi olanlar birden çok olmalıdır. Ancak kanunda teşhise tâbi tutulması gereken kişi sayısına ilişkin bir hüküm mevcut değildir. Acaba şüpheli ile birlikte toplam kaç kişi teşhise tâbi tutulmalıdır? Bu konu Alman öğretisinde de tartışılmış ve hatta konu üzerine bazı istatistikler de çıkarılmıştır. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, teşhise tâbi tutulmaların sayısı azaldıkça, yanlış ve hatalı teşhis işlemlerinin de

²⁴ Eisenberg, Ulrich, "Visuelle und auditive Gegenüberstellung im Strafverfahren", *Kriminalistik*, 49. Jg., 1995, s. 460; Putzke/Scheinfeld, s. 57; Mertn/Schwarz/Walser, s. 421; Warnecke, s. 728 vd.; Demirbaş, s. 147; Güneş, İsmail, "Eşkal Tanımlaması ve Suçun Aydınlatılması", *CHD*, Y. 2, S. 1, Nisan 2007, s. 185; Tekin/Özaşçıllar/Ziyalar, s. 51. Özellikle çocukların teşhiste bulunan sıfatına sahip olduğu hallerde kollukça yapılacak bu yönde müdahaleler çok daha tehlikeli sonuçlar doğurabilir. Zira çocuklarda tanıma, hatırlama ve ayırt etme yeteneği çok daha az gelişmiştir. Çocuğun faili tarif eden ifadesi tutanağa bağlanırken kolluk tarafından yönlendirici açıklamalarda bulunulması, failin dış görünüşü ile ilgili yönlendirici soru sorulması veya hatırlatma çabasına girilmesi daha sonra yapılacak teşhis işleminin hatalı sonuç vermesine sebep olabilir. Bkz. Odenthal, *Gegenüberstellung*, s. 37; Schenk, s. 84-85. Teşhis işlemi öncesinde teşhiste bulunanın şüpheliyi, örneğin emniyetin koridorlarında gezerken -hele ki kelepçeli bir şekilde-, görmesi yapılacak teşhisin güvenilirliğini yitirmesine sebep olabilir. Bkz. Schweling, D., "Das Wiedererkennen des Täters- Beweiswert und Revisibilität", *MDR*, 23. Jg., H.3/1969, s. 177. Ayrıca teşhis işlemi öncesinde şüphelinin fotoğraflarının basında yayınlanmasının ve teşhiste bulunan tarafından bu fotoğrafların teşhis işleminden önce görülmesinin de hatalı teşhise sebebiyet verebileceğine işaret edilmektedir. Bkz. Eisenberg, s. 460; Wiczorek, s. 126; Köhnken, s. 231; Odenthal, *NStZ*, s. 436.

oranı artmaktadır.²⁵ Başka bir deyişle, teşhise tâbi tutulanların sayısı ile teşhis işleminin güvenilirliği arasında doğru orantı bulunmaktadır.

Bu çerçevede bazı yazarlar, teşhis işleminde yapılacak hata oranının %5'lere indirilebilmesi amacıyla yirmi kişinin teşhise tâbi tutulması gerektiğini dahi ifade etmiş ve savunmuşlardır.²⁶ Ancak bu fikrin uygulamaya geçirilebilmesi mümkün gözükmemektedir. Zira dış görünüş anlamında birbirine benzeyen yirmi kişinin aynı anda bir araya getirilmesi pratik olarak mümkün olmaz.²⁷ O halde, teşhis işlemlerinin güvenilirliğini arttırmak amacıyla teşhise tâbi tutulanların sayısını arttırmak, maddeyi uygulanamaz hale getirecektir.

Buna karşın şüpheli de dâhil olmak üzere iki kişinin teşhise tâbi tutulması da doğru değildir. Öğretide genel olarak, altı ila sekiz kişinin teşhise tâbi tutulması kabul edilmektedir.²⁸ Bizce bu sayının kanun ile belirlenmesi gerekir, aksi takdirde farklı birimlerde farklı yönde uygulamalar söz konusu olacak ve yeknesaklık yine sağlanamayacaktır.²⁹

b. Dış Görünüşe İlişkin Özellikler Bakımından

Teşhiste bulunanın teşhis öncesi faili tarif eden beyanları doğrultusunda, bazı kişiler teşhis işlemi için seçilir. Bu kişilerin cinsiyet, yaş, boy, ağırlık, giyinme gibi dış görünüşe yönelik olarak benzer özellikler göstermesi gerekir. Örneğin teşhiste bulunan, önceki beyanında failin "yaklaşık 1.80 cm uzunluğunda, kısa siyah saçlı, esmer ve yapılı bir erkek" olduğunu açıklamışsa, teşhise tâbi tutulacakların da bu tarife uyması gerekir. Teşhise tâbi tutulacaklar arasında kadın olamaz. Yine 1.60 cm boylarında, sarışın veya çelimsiz biri teşhise tâbi tutulanlar arasına

²⁵ Odenthal, Gegenüberstellung, s. 43; Köhnken, s. 233; Schenk, s. 28-29. Tekli teşhisin de bazı durumlarda uygulanması gerektiği yönündeki görüş için bkz. Artkämper, Heiko, "Sofortfahndung und Wiedererkennen", Kriminalistik, 51. Jg., 1997, s. 505 vd.

²⁶ Köhnken, s. 233.

²⁷ Odenthal, Gegenüberstellung, s. 44.

²⁸ Schweling, s. 177, dpn. 4; Eisenberg, s. 463; Wiczorek, s. 125; Gniech/Stadler, s. 566; Mertn/Schwarz/Walser, s. 426. Bu yönde ileri sürülen sayılar için ayrıca bkz. Odenthal, Gegenüberstellung, s. 44; Schenk, s. 273.

²⁹ İngiliz hukukunda seçimlik teşhisin düzenlendiği PACE Code of Practice Annex Ac8'de şüpheliyle birlikte teşhise tâbi tutulanların toplam sayısının "sekiz" olması gerektiği açıkça düzenlenmiştir.

alınmaz. O halde, teşhise tâbi tutulanların aynı cins, yaklaşık olarak aynı boy ve aynı yaşlarda olmaları gerekir. Başka bir deyişle, kadınla erkek, zayıfla şişman, yaşlı ile genç, kısa ile uzun aynı teşhise tâbi tutulamazlar.

Burada failin önceki beyanlarının objektif veya sübjektif nitelikli oluşundan ötürü bazı sorunlarla karşılaşılabilir. Teşhiste bulunanın faili tarif eden önceki beyanlarında “uzun boylu”, “kısa saçlı”, “yeşil gözlü” gibi objektif tariflerin olması halinde bu tarife uyan kişilerin teşhise tâbi tutulması konusunda büyük bir sorun yaşanmayacaktır. Buna karşın teşhiste bulunanın faili tarif eden önceki beyanlarında “yakışıklı”, “şık”, “güzel gözlü” gibi sübjektif tariflerin bulunması halinde, bu sübjektif tariflere uyan kişilerin seçimi çok daha sorunlu olacaktır. Zira bu beyanlar kişiden kişiye göre değişebilir. Kime göre güzel, kime göre şık sorusu gündeme gelir. Bu sebeplerle, teşhiste bulunanın faili tarif eden beyanı alınırken sübjektif tariflerden ziyade mümkün olduğunca objektif bir tarife ulaşılmaya çalışılmalıdır³⁰. Sadece sübjektif tariflere dayanarak bir seçim yapmak zor olduğu gibi, bu tariflere göre seçilecek kişilerin olduğu bir teşhis işlemi sonucu elde edilecek delillerin de güvenilirliğinden bahsedilemeyecektir.

Öte yandan, giyiniş tarzı olarak birbirine tamamen ters olan kişiler de aynı teşhis işleminde teşhise tâbi tutulamazlar. Keza kanunda da açıkça teşhise tâbi tutulanları giyiniş tarzı gibi dış görünüşe ilişkin konularda da benzerlik taşıması gerektiğinden bahsedilmiştir (Ek m.6/12). Bu sebeple, eğer gerekli ise, şüphelinin giyimi ile ilgili bazı değişikliklerin yapılması da söz konusu olabilir. Örneğin teşhiste bulunan, faili tarif eden önceki beyanında failin üzerindeki bir kıyafetten bahsetmiş olabilir. Fail, bu kıyafetiyle teşhiste bulunacak kişinin aklında kalmış olabilir. Kısacası bu kıyafet teşhiste bulunanın zihninde faille ilişkin adeta “kimliksel bir unsur” olarak yerleşmiş olabilir.³¹ Bu gibi

³⁰ Odenthal, Gegenüberstellung, s. 40. Schenk, s. 39. Teşhise tâbi tutulanların seçimi sırasında objektif tariflerin yanı sıra bu yöndeki sübjektif tariflere de uyulması gerektiği yönünde görüş için bkz. Köhnken, s. 235.

³¹ Hatırlanmalıdır ki, 19.1.2007 tarihinde işlenen Hrant Dink cinayetinin faili akıllarda “beyaz bereli” olarak kalmıştır. Çünkü fail güvenlik kameralarına beyaz bereli olarak yansımış, yüzünden ve fiziksel özelliklerinden ziyade beyaz beresi akıllarda kalmıştır. Ayrıca YCGK’nın 30.5.1994 gün ve E.1994/6-134, K.1994/157 sayılı kararında da şikâyetçinin şüpheliyi montu sebebiyle tanıdığına dikkat çekilmiştir. Yine benzer konuya ilişkin Yarg. 6. CD’nin 28.5.2008 gün ve E.2008/810, K.2008/11766 sayılı karar için bkz. Kazancı Bilişim-İçtihat Bilgi Bankası.

durumlarda, teşhis işlemi için şüpheliye bu kıyafet giydirilebilir. Ancak unutmamak gerek ki, teşhis işlemine tâbi tutulan diğer kişilerin de mutlaka aynı şekilde giydirilmesi gerekmektedir.³²

Bazı hallerde şüpheli üzerinde dış görünüşe ilişkin olarak birtakım değişikliklerin yapılması gerekebilir.³³ Özellikle suç tarihinin üzerinden bir süre geçtikten sonra şüphelinin dış görünüşünde değişiklikler meydana gelmiş olabilir veya şüpheli iradi olarak bizzat dış görünüşünü değiştirmiş olabilir. Böyle bir durumda teşhiste bulunan faili tarif eden önceki beyanları çerçevesinde şüphelinin suç tarihindeki dış görünüşüne benzetilmesi mümkün müdür? Belirtmek gerekir ki, PVSK Ek m. 6/12, teşhis için gerekli olması halinde şüphelinin dış görünüşü ile ilgili gerekli değişikliklerin yapılabileceğini belirtmiştir. Acaba teşhis için şüphelinin dış görünüşüne ilişkin her türlü değişikliğin şüphelinin rızası hilafına yapılması mümkün müdür? Örneğin teşhiste bulunan önceki beyanında, failin kısa saçlı olduğunu söylemişse şüphelinin saçı kesilecek midir? Belirtmek gerekir ki, bu tip müdahaleler vücut bütünlüğüne yapılan müdahalelerdir.³⁴ Bizce, vü-

³² Odenthal, Gegenüberstellung, s. 42-43. Köhnken, eserinde bu yönde yapılan bir araştırmaya değinmiştir. Hırsızlık suçuna tanık olan 392 denek üzerinde gerçekleştirilen bu araştırma uyarınca, teşhise tâbi tutulandan sadece şüpheliye suç sırasındaki kıyafet giydirilmiş ve teşhise tâbi tutulan diğer kişiler farklı kıyafetler giymiştir. Bu şartlarda yapılan teşhislerde hata oranı %38 olmuştur. Daha sonra şüpheli de dâhil olmak üzere teşhise tâbi tutulananların tümü farklı kıyafetler giymiş ve teşhis işlemi yapılmıştır. Neticede %21 oranında hatalı teşhis gerçekleşmiştir. Son olarak şüpheli de dâhil olmak üzere teşhise tâbi tutulananların hepsi, şüphelinin suçu işlerken giydiği kıyafete benzer şekilde giyinmişlerdir. Bu şekilde yapılan teşhis ise %10 oranında hatalı olarak gerçekleşmiştir. O halde, teşhiste hata oranının indirgenebilmesi için, teşhise tâbi tutulanları hepsinin benzer şekilde giyimesi gerekir. Bkz. Köhnken, s. 236.

³³ Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, 2008, s. 704. Ancak bir görüşe göre, şüphelinin dış görünüşünün olay günündeki dış görüntüsüne uygun hale getirmesi amacıyla yapılan bu yöndeki değişiklikler artık teşhis işlemine hizmet etmekten çıkmakta ve daha ziyade şüphelinin eşkâl tanımına uygun hale getirilmesi halini almaktadır. Bkz. Odenthal, Gegenüberstellung, s. 42.

³⁴ Vücut bütünlüğüne yapılan bu tür müdahaleler ile CMK m.75 ve devamında düzenlenen beden muayenesi ve vücuttan örnek alınmasını birbirinden ayırmak gerekir. Zira beden muayenesi ve vücuttan örnek alınması, bu muayene veya örnek alma sonucu elde edilen kişisel verilerin şüpheli veya sanığa ait olup olmadığının bilimsel metotlarla belirlenmesi amacını taşır. Oysa şüphelinin dış görünüşünde değişiklik yapılması münhasıran teşhise hazırlık için yapılır. Beden muayenesi ve vücuttan örnek alınması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İnci, Zekiye Özen, "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Beden Muayenesi ve Vücuttan Örnek Alın-

cut bütünlüğüne yapılan bu yönde müdahalelerin kolluğun takdirine bırakılması doğru değildir. Teşhise hazırlık için şüphelinin vücuduna müdahale edilmek suretiyle dış görünüşünde değişiklik yapılmasının hâkim kararına bağlanması ve ağır bazı suçlar için ve teşhisin başka türlü gerçekleştirilemeyecek olması halleriyle sınırlı olarak uygulanması gerekir.³⁵ Öte yandan dış görünüşte yapılacak değişikliklerin belirli bir noktada sınırlandırılması da icap eder. Bu da şüphesiz ki “ölçülülük ilkesi”dir. Aksi takdirde vücuda yönelik yapılacak her türlü müdahaleye imkân tanınmış olur ki bu, insan hakları bakımından ağır ihlallerle sonuçlanabilir. İşte teşhis işlemleri bu noktada hukuki nitelik bakımından koruma tedbirlerine yaklaşır.

Ayrı bir tartışma konusu da, şüphelinin yanında teşhise tâbi tutulan diğer kişilerin kim olması gerektiğidir. Uygulamada genellikle polis memurlarının teşhise tâbi tutulan diğer kişiler arasına alındığı bilinmektedir.³⁶ Acaba seçimlik kişiler olarak polis memurlarının teşhise tâbi tutulanlar arasında yer alması sorun teşkil eder mi? Öğretide polis memurlarının teşhise tâbi tutulan seçimlik kişiler olmasının sakıncalı olduğu ifade edilmektedir. Zira polis memurları gerek mimikleri gerekse vücut dili anlamında dışa yansıyan hal ve tavırları ile farklılık taşıyabilmekte, dikkat çekici olabilmektedir. Örneğin polis memurları çok daha kendine güvenen bir hal ve duruş içerisindeyken, şüpheli heyecanlı ve tedirgin bir görünüm taşıyabilecek ve hatta zaman zaman yüzü dahi kızarabilecektir. İşte şüpheli ve polis memurları arasındaki bu gibi dışa yansıyan farklılıklar teşhiste bulunan taraftan fark edildiği takdirde onun şüpheliyi ayırt ettiğini sanmasına ve psikolojik olarak suçun faili olduğunu düşünmesine sebebiyet verebilecektir.³⁷

ması”, *İzBD*, Y. 72, S. 1, Ocak 2007, s. 131 vd.; Kızılarıslan, Hakan, *Ceza Muhakemesi, Adli Tıp, Adli Bilimlerde Vücutun Muayenesi ve Örnek Alma*, Ankara 2007.

³⁵ Odenthal, *Gegenüberstellung*, s. 97. Dış görünüşün değiştirilmesi amacıyla yapılan vücuda yönelik müdahalelerin kişilik haklarına müdahale olduğuna ilişkin görüş için bkz. Grünwald, Gerald, “Probleme der Gegenüberstellung zum Zwecke der Wiedererkennung”, *JZ*, 1981, s. 427 vd.

³⁶ Almanya’da bulunan Villingen-Schwenningen Polis Meslek Yüksek Okulu tarafından 6346 ayrı olay üzerinde yapılan incelemeler sonucunda bu olayların %54’ünde, yani yarısından çoğunda, teşhis işlemine tâbi tutulanların polis memurları arasından seçildiği belirlenmiştir. Bkz. Odenthal, *Gegenüberstellung*, s. 44. Ayrıca bkz. Gniech/Stadler, s. 566; Mertn/Schwarz/Walser, s. 426.

³⁷ Odenthal, *Gegenüberstellung*, s. 40 vd.; Schenk, s. 47; Wiczorek, s. 124; Gniech/

Peki, teşhise tâbi tutulacak kişiler nereden bulunacak, nasıl temin edilecektir? Bu durum bizce, uygulamada teşhise ilişkin en büyük problemlerden biridir. Öğretide bu konuya ilişkin bazı önerileri sürülmüştür. Örneğin, şüphelinin etnik bir gruba ait olması halinde, teşhise tâbi tutulacak kişilerin göçmen bürolarından temin edilebileceği, yine şüphelinin genç olması halinde üniversitelerden veya yerine göre iş bulma kurumlarından teşhise tâbi tutulacak diğer kişilerin temin edilebileceği ya da gönüllülük esası çerçevesinde vatandaşlar arasından bu kişilerin seçilebileceği ifade edilmektedir.³⁸ Ancak bu yönde önerilerin, sorunun çözümünde kalıcı ve kesin bir çözüm sağlayabilecek nitelikte olmadığı ortadadır. Ayrıca İngiliz hukukunda şüpheli müdafinin, teşhise tâbi tutulacak diğer kişileri bulma ve temin etme şeklinde bir hakkının olduğundan da bahsedilmektedir.³⁹ Ancak hemen belirtmek gerekir ki, İngiliz hukukunun dâhil olduğu Anglo-Sakson hukuk sisteminde taraf yargılaması esastır. Buna göre davanın tarafları olan savcı ve müdafî delilleri kendileri toplar ve yargılama makamına sunarlar. Oysa ülkemiz Kara Avrupası hukuk sistemine dâhil olup, savcı yargılamada bir taraf sıfatına sahip değildir. Hal böyle olunca yukarıda bahsi geçen yönde bir uygulamanın bizim hukuk sistemimiz bakımından güçlüklerle karşılaşılacağını ifade etmek gerekir.

Özetle Ek m. 6/12'de düzenlenen, teşhise tâbi tutulanların birden fazla ve aynı cinsten olması; aralarında yaş, boy, ağırlık, giyinme gibi dış görünüşe ilişkin hususlarda benzerlik bulunması gerektiği yönünde düzenleme sayesinde teşhiste bulunan, birbirine benzeyen farklı se-

Stadler, s. 566; Merten/Schwarz/Walser, s. 426. Öte yandan özellikle toplu olarak işlenen bazı suçlar söz konusu olduğunda, tüm şüphelilerin aynı teşhis işlemine teşhise tâbi tutulanlar arasına alındığı bilinmektedir. Teşhise tâbi tutulanların hepsinin şüphelilerden oluştuğu teşhis işlemlerinde hata oranı çok yüksek olacağından, bu şekilde icra edilen teşhis işlemleri sonucu elde edilen bilgilerin delil değeri olamaz. Bu yönde görüş için bkz. Köhnken, s. 234. Aksi yönde görüş için bkz. Mannigel, Klaus/Bodlée, Joachim, "Wiedererkennungstatistiken-Unübliche Wege bei der Gegenüberstellung", 39. Jg., 1985, s. 282-283; Merten/Schwarz/Walser, s. 425. Konuya ilişkin olarak İngiliz hukukunda aynı teşhis işlemine benzer dış görünüşe sahip olan en fazla iki şüphelinin katılabileceği, böyle bir durumda ise teşhis işlemine toplam sekiz değil, on iki kişinin tâbi tutulması gerektiği düzenlenmiştir. Bkz. PACE Annex Ac8.

³⁸ Schenk, s. 237.

³⁹ Bu yönde İngiliz Temyiz Mahkemesi'nin "Gaynor Davası" hakkındaki kararı için bkz. Schenk, s. 268.

çenekler arasından olayın gerçek failini bulup çıkarmak zorunda kalır. Gerçekten de, olayın failini şişman ve kısa boylu olarak hatırlayan teşhiste bulunana tek bir şişman ve kısa boylu kişi gösterilirse teşhiste bulunan bu kişinin gördüğü kişiye çok benzediğini düşünerek tam emin olmasa da onu teşhis edebilir. Buna karşın teşhiste bulunana birden çok şişman ve kısa boylu kişi gösterildiğinde; teşhiste bulunan, gerçek faili tam ve net hatırlamıyorsa tereddüde düşer ve kesin bir teşhis işlemi yapamaz. İşte bu sayede teşhise tâbi tutulunun ayırt edilebilirliği sağlanmış ve teşhis işleminin güvenilirliği arttırılmış olur. Unutulmamalıdır ki teşhiste amaç, her ne pahasına olursa olsun bir suçlu yaratmak değil, ceza muhakemesinde ana gaye olan maddi gerçeğe ulaşmaktır.

3. Teşhiste Bulunan ve Teşhise Tâbi Tutuluların Birbirini Görmemesi

Teşhiste bulunan kişi ile teşhis işlemine tâbi tutulan şüpheli ve diğer kişilerin birbirini görmemesi gerekir (Ek m.6/13). Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, söz konusu düzenleme teşhis işlemiyle yüzleştirme işleminden ayıran başlıca özelliktir.

^{PVSK} Ek m.6/13’de belirtilen “birbirini görmeme” ifadesinin, teşhiste tâbi tutuluların teşhiste bulunana görmemesi olarak anlaşılması gerekir. Zira teşhiste bulunanın teşhis işlemi sırasında teşhise tâbi tutulana görmemesi düşünülemez. Burada kastedilen, tek taraflı bir görüşün sağlanmasıdır. Örneğin, teşhiste bulunan ile teşhise tâbi tutulular arasında tek taraflı görüş sağlayan bir cam bulunması gibi. Alman öğretisinde “*Venedik Aynası*” olarak adlandırılan bu cam sayesinde, teşhis işlemine tâbi tutulan tarafından bakıldığında teşhiste bulunan görünmemekte, sadece teşhiste bulunan tarafından görüş olanağı söz konusu olmaktadır.⁴⁰ Bu şekilde yapılacak teşhisin bazı durumlarda faydalı olacağını da ifade etmek gerekir. Örneğin, teşhiste bulunan mağdurun çocuk olduğu bir cinsel istismar suçunda, teşhiste bulunan mağdur ile teşhise tâbi tutulan şüphelinin yüz yüze getirilmesi çocu-

⁴⁰ Schweling, s. 178; Odenthal, Gegenüberstellung, s. 52; Grünwald, s. 423; Gniech/Stadler, s. 566; Merten/Schwarz/Walser, s. 424; Göder, Silke, Identifizierung von Tatverdächtigen durch Augenzeugen, 2002, s. 6, www.hausarbeiten.de/faecher/vorschau/6189.html (Erişim:09.02.2009).

ğun psikolojisi bakımından son derece sakıncalı sonuçlar doğurabilir.

Bizce, Ek m. 6/13'de yer alan "birbirini görmeme" ifadesinden aynı zamanda, tarafların teşhis işlemi öncesinde de karşılaştırılmaması gerektiği anlaşılmalıdır. Zira yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, teşhis işlemi öncesinde teşhiste bulunanın şüpheliyi emniyet koridorlarında, bileğinde kelepçe ile görmesi gibi uygulamada sıkça yaşanan durumlarda sağlıklı ve güvenilir bir teşhis işleminden bahsetmek mümkün olmaz. Teşhiste bulunan, şüpheliyi emniyet koridorlarında değil, suç sırasında sahip olduğu görgüye dayalı olarak teşhis etmelidir.

4. Teşhisin İcrası, Tekrarlanması ve Kayda Alınması

Teşhis genellikle, şüpheli ile birlikte teşhise tâbi tutulanların yan yana sıraya dizilmesi suretiyle gerçekleştirilir. Teşhise tâbi tutulanların her birine birer numara verilir (Ek m.6/12-3.cümle). Ancak teşhiste bulunanın çocuk olması halinde, numara yerine çocuğun anlayabileceği şekilde başka semboller verilmesi de mümkündür.⁴¹ Teşhiste bulunan, faili tanıdıysa numara veya sembolü belirtmek suretiyle teşhiste bulunur.

Yapılan teşhis işleminin mutlaka kayda alınması gerekir. Kayda alma, yazılı ve görsel olmak üzere iki yönlüdür. Yazılı kayda alma teşhis işleminin tutanağa bağlanması şeklinde gerçekleşir. Teşhise tâbi tutulanların, teşhiste bulunanın, ayrıca teşhise katılan polis memurlarının ve yine varsa şüpheli müdafininin kimlikleri, teşhisin gerçekleştirildiği yer ve zaman, teşhiste bulunanın teşhise tâbi tutulanlardan herhangi birini teşhis edip etmediği, şayet ettiyse kimi teşhis ettiği, bu kişinin hangi numara veya sembol ile teşhis işlemine katıldığı gibi hususlar açıkça yazılmalıdır. Ayrıca bazı durumlarda teşhiste bulunan kararından emin olmayabilir. Bu gibi hallerde "teşhis edildi" veya "teşhis edilmedi" gibi kesin ifadelerin kullanılması teşhiste bulunanın gerçek iradesini ortaya koymayacaktır. Bu sebeple, böyle bir durum söz konusu olduğunda "kesin olarak teşhis edilemedi" gibi ifadelerin de yazılı kayıta yer alması önerilmektedir.⁴² Görsel kayda alma ise, teşhis işlemine tâbi tutulan kişilerin, bu işlem sırasında birlikte fotoğrafları

⁴¹ Wiczorek, s. 124; Odenthal, Gegenüberstellung, s. 46.

⁴² Odenthal, Gegenüberstellung, s. 46; Köhnken, s. 236; Schenk, s. 86.

nın çekilerek veya görüntülerinin kayda alınarak soruşturma dosyasına konmasıdır (Ek m. 6/15). Yukarıda ayrıntılı olarak açıkladığımız üzere, artık teşhis işlemlerinin icrasında teşhise tâbi tutulananların dış görünüşüne ilişkin özellikler büyük önem taşımaktadır. Teşhise tâbi tutulananlar aynı cinsten olacak ve yaş boy, ağırlık, dış görünüş itibarıyla birbirlerine benzeyeceklerdir. İşte icra edilen teşhis işlemlerinin ileride bu yönden denetiminin sağlanabilmesi bakımından teşhis işlemine tâbi tutulananların tümünün fotoğrafının çekilmesi veya video kaydı yapılarak görüntülerinin görsel anlamda kayıt altına alınması gerekir. Teşhis işlemi ardından tutulan yazılı ve görsel kayıtların mutlaka soruşturma dosyasına konulması gerekir. Bu şekilde gerçekleştirilen teşhis en az iki defa tekrarlanmalıdır (Ek m. 6/14).

Teşhis işlemleri ile şüpheli lehine veya aleyhine önemli deliller elde edilebilmekte ve bu işlemler sonucu düzenlenen tutanaklar mahkeme nezdinde önemli bir delil olarak kabul edilmektedir. Yargılama için böylesine önem taşıyan delillerin kanunda belirtilmiş olan kurallara ve usule uygun olarak elde edilmesinin denetlenebilmesi bakımından ve ileride olası hukuka aykırılıklarının ileri sürülebilmesinin de bertaraf edilmesi amacıyla teşhis işlemlerinin tutanağa bağlanmasında ve teşhise tâbi tutulananların görüntülerinin soruşturma dosyasına eklenmesinde büyük fayda bulunmaktadır.⁴³

D. Teşhiste Bulunmaya Zorlanamayacak Kişiler

PVSK'da bazı kişilerin teşhiste bulunmaya zorlanmayacağı ifade edilmektedir. Gerçekten de Ek m. 6/10 uyarınca, *"Tanıklıktan çekinebilecek olanlar, teşhiste bulunmaya zorlanamaz."* O halde, CMK m.45/1 uyarınca tanıklıktan çekinme hakkı olanlar, teşhis işleminde bulunmaya da zorlanamazlar. Buna göre, şüphelinin nişanlısı, evlilik bağı kalmasa bile eşi, kan hısımlığından veya kayın hısımlığından üstsoy ve altsoyu, üçüncü derece dâhil kan veya ikinci derece dahil kayın hısımları ile arasında evlatlık bağı bulunan kişiler teşhiste bulunmaya zorlanamazlar. *"Zorlanamaz"* ifadesinin, bu kişilerin iradi olarak teşhiste bulunmalarına bir engel olunamayacağı şeklinde anlaşılması gerekir. Ancak yine de teşhisten önce bu kişilere çekinme hakları mutlaka hatırlatılmalıdır.

⁴³ Odenthal, NStZ, s. 434; Schenk, s. 73.

Belirtmek gerekir ki, CMK m.46'da bazı meslek grubuna tâbi kişilerin "meslekleri" ve "sürekli uğraşları" sebebiyle öğrendikleri birtakım bilgiler ile ilgili olarak tanıklıktan çekinme hakları düzenlenmiştir.⁴⁴

CMK m. 46'da belirtilen kişilerin de teşhis işleminden çekinme hakları mevcut mudur? Öncelikle ifade etmek gerekir ki, maddede belirtilen çekinme hakkı nispi bir özellik taşımaktadır. Buna göre, belirtilen kişilerin meslekleri ve sürekli uğraşları sebebiyle herhangi bir bilgiye sahip olmaları halinde tanıklıktan çekinebilecekleri, ancak bunun dışındaki haller bakımından tanıklıktan çekinme hakkının bulunmadığı kabul edilmelidir.⁴⁵ O halde teşhise konu suç, mesleki faaliyet veya sürekli uğraşı sebebiyle öğrenilmiş ise, teşhiste bulunanın tanıklıktan çekinme hakkının olduğu, başka bir deyişle teşhise zorlanamayacağı söylenebilir. Örneğin, tedavi ettiği hastasının sürekli olarak birini öldürmek istediğinden bahsetmesi ve daha sonra da öldürmesi üzerine psikiyatriste şüpheliyi teşhis etmesi konusunda zorlama yapılmamalıdır. Zira konu psikiyatristin mesleği gereği öğrendiği bir bilgi olduğu için burada CMK m.46 uyarınca tanıklıktan çekinme hakkı vardır. Buna karşın aynı psikiyatrist, şüpheliyi tedavi etmeksizin işlenen suça haricen tanık olmuşsa, şüphesiz ki burada CMK m.46 gereğince psikiyatristin tanıklıktan ve dolayısıyla teşhisten çekinme hakkı olduğundan bahsedilemeyecek, PVSK Ek m.6/10'da yer alan düzenleme böyle bir olayda söz konusu olmayacaktır.

E. Fotoğraf Teşhisi

Uygulamada sıklıkla karşılaşılan "fotoğraf teşhisi", teşhiste bulu-

⁴⁴ CMK m.46/1: Meslekleri ve sürekli uğraşları sebebiyle tanıklıktan çekinebilecekler ile çekinme konu ve koşulları şunlardır:

a) Avukatlar ve stajyerleri veya yardımcılarının, bu sıfatları dolayısıyla veya yükledikleri yargı görevi sebebiyle öğrendikleri bilgiler.

b) Hekimler, diş hekimleri, eczacılar, ebeler ve bunların yardımcıları ve diğer bütün tıp meslek veya sanatları mensuplarının, bu sıfatları dolayısıyla hastaları ve bunların yakınları hakkında öğrendikleri bilgiler.

c) Mali işlerde görevlendirilmiş müşavirler ve noterlerin bu sıfatları dolayısıyla hizmet verdikleri kişiler hakkında öğrendikleri bilgiler.

⁴⁵ Bkz. Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, 2008, s. 670 vd.; Öztürk/Erdem, s. 398 vd.; Özbek, s. 176; Centel/Zafer, s. 245 vd.; Soyaslan, Doğan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 3. Bası, Ankara 2007, s. 431 vd.; Yurtcan, s. 274-275; Turhan, Faruk, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara 2006, s. 169 vd. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Feyzioğlu, s. 158 vd.

nan kişiye teşhise tâbi tutulan kişinin bizzat kendisinin değil, fotoğraflarının gösterilmesidir.⁴⁶ Fotoğraf teşhisine ilişkin olarak PVSK Ek m. 6/16'da düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre, nasıl ki teşhis işlemi sadece şüphelinin gösterilmesi suretiyle yapılamıyorsa, fotoğraf teşhisi sırasında da tek bir fotoğraf veya aynı kişinin farklı fotoğrafları gösterilemez. Fotoğraf teşhisinde teşhiste bulunana, farklı kişilere ait birden çok fotoğraf gösterilir ve faile ait olanının teşhis edilmesi istenir. Gösterilecek olan fotoğraflardaki kişilerin birbirine benzeyen kişiler olması gerekir.⁴⁷ Ayrıca yine bu fotoğraflar, şüphelinin bir şekilde ayırt edilmesini sağlayacak işaret ve anlamlar da taşımamalıdır.⁴⁸ Zira bu teşhis işlemlerine ilişkin genel bir kuraldır. Başka bir ifade ile yukarıda da bahsettiğimiz gibi teşhiste bulunanın, farklı kişilere ait birbirine benzeyen ve birden çok fotoğraf arasında gerçek faili bulup çıkarılması istenerek teşhis işleminin güvenilirliği arttırılmış olur.

Kanunda fotoğraftan bahsedilmiş olmasına karşın, el ile çizilmiş resimden veya video filminden bahsedilmiş değildir. Ancak öğretilerde, el ile çizilmiş resim veya video görüntüsünden teşhis yapılmasının da mümkün olduğu ifade edilmektedir.⁴⁹

Seçimlik teşhisin şüpheli ve teşhise tâbi tutulan diğer kişilerin yer aldığı bir video filmi vasıtasıyla gerçekleştirilmesi anlamına gelen video teşhisi,⁵⁰ bazı durumlarda özel bir öneme ve avantaja sahip olabilir. Örneğin görgü tanığının fazla olduğu bir suç hakkında teşhis işleminin yapılması gerektiğinde, her bir görgü tanığının ayrı ayrı teşhiste bulunması, teşhis işleminin gerçekleştirilmesinde aksamaların doğma-

⁴⁶ Özellikle şüphelinin kaçak olduğu ve tanık sayısının fazla olduğu haller bakımından fotoğraf teşhisi daha büyük bir önem taşımaktadır. Bkz. Peters, s. 380; Odenthal, NStZ, s. 435. Buna karşın fotoğraf teşhisinin de şüphelinin bir anlık görüntüsüne dayanması, teşhiste bulunanın şüphelinin hareketlerini ve mimiklerini gözlemlememesi gibi dezavantajlar taşıdığına ilişkin görüş için bkz. Steinke, s. 505.

⁴⁷ Yenisey, Feridun, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuka Uygun Bir Şekilde Elde Edilmiş Delil", *CHD*, Y. 2, S. 4, Ağustos 2007, s. 25; Odenthal, NStZ, s. 435; Kühne, Hans Heiner, *Strafprozessrecht*, 7. Auflage, Heidelberg-München-Landsberg-Berlin 2007, s. 276-277.

⁴⁸ Wiczorek, s. 127; Köhnken, s. 236.

⁴⁹ Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, s. 706; Wiczorek, s. 123; Odenthal, *Gegenüberstellung*, s. 62 vd.; Eisenberg, s. 458 vd.; Göring, Helmut, "Täteridentifizierung per Video-Gegenüberstellung", *Kriminalistik*, 39. Jg., 1985, s. 58 vd.; Merten/Schwarz/Walser, s. 421.

⁵⁰ Tanım için bkz. Schenk, s. 251.

sına sebebiyet verebilir. Böyle bir durumda, tüm teşhis işlemlerinin bir gün içinde bitirilmesi zorlaşır ve şüpheli ve teşhise tâbi tutulan kişiler günlerce bir arada bulundurmak da mümkün olmayacağından teşhis işlemi gerçekleştirilemeyebilir. Öte yandan, özellikle teşhiste bulunanın suçun mağduru olduğu cinsel suçlarda, şüphelinin mağdur ile aynı ortamda bulunması ve karşı karşıya gelmesi mağdur bakımından travmatik bazı sonuçlar doğurabilir.⁵¹ Uygulamada bu yönde avantajları olan video teşhisinin, bizce fotoğraf teşhisinin düzenlendiği fıkra ya eklenmesi faydalı olacaktır.

III. TEŞHİS SONUCU ELDE EDİLEN DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Teşhis İşlemi Sırasında Müdafinin Konumu

Teşhis işlemleri sırasında şüpheli müdafinin de hazır bulunması gerekir mi? Ya da şüpheli müdafinin hazır bulunmadığı teşhis sonucu elde edilen delillerin hukuka uygun olduğundan ve hükme esas teşkil edeceğinden bahsedilebilir mi? Öncelikle belirtmek gerekir ki, PYSK Ek m. 6'da müdafinin konumuna ilişkin bir düzenlemeye yer verilmiş değildir. Ancak teşhis işlemleri sırasında şüpheli müdafinin hazır olup olmaması gerektiği konusunda uygulamada soru işaretleri mevcuttur.

Öncelikle mevcut kanuni düzenlemeler çerçevesinde ifade etmek gerekir ki, teşhis işlemine müdafinin katılması engellenemez. Zira CMK m.149/1'e göre, "*Şüpheli veya sanık, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafinin yardımından yararlanabilir.*" Yine CMK m.149/3 uyarınca, "*Soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında avukatın, şüpheli ve sanıkla görüşme, ifade alma veya sorgu süresince yanında olma ve hukuki yardımda bulunma hakkı engellenemez.*" O halde belirtmek gerekir ki, şüphelinin soruşturmanın ve kovuşturmanın her aşamasında müdafinin yardımından faydalanma hakkı mevcuttur. Dolayısıyla bir soruşturma işlemi olan teşhis sırasında da müdafinin katılımı engellenemez.⁵² Yine teşhis esnasında şüpheliye müdafiden yararlanma hakkı hatırlatılmalıdır.⁵³

⁵¹ Schenk, s. 251 vd.

⁵² Aynı yönde görüş için bkz. Schenk, s. 267 vd.

⁵³ Centel/Zafer, s. 314.

Buna karşın teşhis sırasında müdafinin katılımının zorunlu olup olmadığı konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır.

YCGK çok yakın tarihli bir kararında konuya değinmiş⁵⁴ ve teşhis işlemi sırasında müdafinin hazır bulunmasının zorunlu olmadığına karar vermiştir. Gerekçe olarak, PVSK Ek m. 6'da bu yönde bir zorunluluğa işaret edilmemesi, teşhis işleminin şüphelinin pasif katılımı ile yapılacak bir soruşturma işlemi olması, teşhis sırasında şüphelinin herhangi bir beyanın alınmaması, teşhiste aktif rol alan kişinin şüpheli değil, mağdur veya tanık olması gösterilmiştir. Aksi bir uygulamanın kabulü halinde ise, gözaltı giriş ve çıkış raporlarının alınması gibi soruşturma aşamasındaki bütün işlemlerde müdafinin hazır bulunmasının gerekebileceğine hatta başından sonuna kadar gözaltı süresince müdafinin, şüphelinin sürekli yanında bulundurulması gerekebileceğine işaret edilmiştir.

Ancak söz konusu karar oyçokluğu ile verilmiştir. Kararın karşı oy gerekçesinde ise, gerek ulusal hukukumuzda ve gerekse uluslararası hukukta savunma hakkına verilen önemden bahsedilmiş, teşhis işlemleri sırasında müdafinin konumuna ilişkin bir düzenlemeye PVSK Ek m. 6'da yer verilmemesinin büyük bir eksiklik olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu boşluğun kıyas ve yorum yoluyla doldurulmasının gerektiği ifade edilmiştir. Teşhis işleminin yargılama bakımından önemi ve müdafinin hukuki yardımından yararlanmanın soruşturmayı zora sokacak ya da soruşturma mercilerinin çalışmasını zafiyete uğratacak hiçbir etkinliği bulunmaması sebebiyle teşhis işlemi sırasında müdafinin hazır bulunmasının zorunlu olduğu yönünde görüş bildirilmiştir.

⁵⁴ YCGK, 15.4.2008 gün ve E.2008/6-71, K.2008/85 sayılı kararına konu olayda, sanığın kollukta teşhis işlemine tâbi tutulduğu sırada şüpheli müdafinin hazır edilmemesi, müdafii tarafından temyiz sebebi yapılmıştır. Karar özel daire tarafından düzeltilerek onanmış bunun üzerine sanık müdafinin başvurusu üzerine Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından "...teşhis işlemi yapılırken şüpheliyi aydınlatma yükümlülüğü ile müdafii yardımından yararlandırma zorunluluğu ihlal edilmiştir. Suç şüphesi altına alınmalarından itibaren bütün şüphelilere müdafii yardımından yararlanma haklarının her işlemde hatırlatılması gerekir. Ayrıca dosyamızda sanıklara atılı suçun gerektirdiği ceza itibariyle istemeseler dahi müdafii görevlendirilmesi şarttır. Bu zorunluluk sanıkların şüpheli olarak yakalanmalarından itibaren başlamış olup, soruşturma evresinin bir işlemi olan teşhis için de ayrıca geçerlidir..." şeklinde görüş bildirilerek özel dairenin kararına itiraz edilmiştir. Karar için bkz. YKD, C:34, S.11, Kasım 2008, s. 2248-2255.

Çalışmamızın başında da belirttiğimiz gibi teşhis, soruşturma evresinin en önemli işlemlerinden biri halini alabilmektedir. Örneğin, şüphelinin susma hakkını kullandığı bir soruşturmada, mağdur veya tanık tarafından şüphelinin kesin olarak teşhis edilmesi onun aleyhine ciddi bir delil doğurmakta ve uygulamada bazen sırf teşhise dayanılarak tutuklama yapıldığı, hatta mahkûmiyet kararı dahi verilebileceği bilinmektedir. Nitekim teşhis işlemi zaman zaman ifadeden daha büyük bir önem dahi taşıyabilmektedir. O halde, ifade alma bakımından gösterilen hassasiyetin teşhis için de gösterilmesi gerekir. Bu sebeple CMK m. 148/4'ün teşhis işlemleri bakımından da kıyasen uygulanması gerekir.

Öte yandan, bizce teşhis işlemi şüphelinin pasif olarak katıldığı bir soruşturma işlemi haline indirgemek doğru değildir. Zira teşhis sırasında şüphelinin ifadesinin alınmıyor olması, onun bu işlem sırasında pasif olduğu anlamına gelmez. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, teşhis işlemi için gerekli olması halinde şüphelinin dış görünüşünde değişiklik dahi yapılabilir. O halde, şüpheliye aktif olarak yapılan bir müdahale söz konusudur. Bu müdahaleler sırasında şüphelinin hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesi ihtimali de mevcuttur. Şüphelinin hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesi ihtimalinin olduğu bir ortamda müdafii hazır bulunmasında sayısız hukuki yarar bulunmaktadır.

Ayrıca teşhis, PVSK Ek m.6'da belirli şart ve usule bağlanmıştır. Artık gelişigüzel uygulamalarla teşhis işlemi yaptırılması mümkün değildir. Kanunda belirtilen usule uygun davranılmalıdır. Teşhis işlemi sırasında müdafii hazır olmasının bu usul işlemlerine uygunluğun denetlenebilmesi bakımından da büyük önem taşıdığına işaret etmek gerekir.⁵⁵ Gerçekten de şüpheli, teşhise ilişkin usulü bilmeyebilir ve bu konuda yapılacak hukuka aykırılıklara zamanında ve doğru olarak itiraz da edemeyebilir. Bu anlamda, hâkim, savcı gibi başka hiçbir hukukçunun bulunmadığı bir ortamda hukuka uygunluğun denetiminin yapılabilmesi bakımından en azından müdafii bulundurulması büyük önem taşımaktadır.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, teşhis işlemi sırasında müdafii, teşhiste bulunana soru soracak veya herhangi bir aktif katkıda bulunacak değildir. Müdafii görevi olayı izlemektir. Diğer bir ifade ile

⁵⁵ Aynı yönde görüş için bkz. Schenk, s. 271.

müdafî burada “gözlemci” statüsüne sahip olacak, ancak herhangi bir hukuka aykırılık söz konusu olduğunda bunu tutanağa geçirecektir.⁵⁶ Alman öğretisinde müdafîin bu konumu için “kanun bekçisi” ifadesi kullanılmıştır.⁵⁷ Gerçekten de, müdafîin buradaki yegâne görevi, kanunun esas ve usule uygun olarak uygulanmasını sağlamak ve hukuka aykırılık halini tutanağa geçirtmekten ibarettir.

Kısacası, teşhis işlemi sırasında müdafî zorunluluğuna ilişkin tartışmalara YCGK noktayı koymuş ve bu yönde bir zorunluluk bulunmadığı yönünde karar vermiştir. Ancak bize göre bu karar, yukarıda açıkladığımız gerekçelere de bağlı olarak yerinde değildir. Kararın oy çokluğu ile verilmiş olması ve öğretinin aksi yöndeki görüşü⁵⁸ de göz önünde bulundurulduğunda, ilerleyen zamanda Yargıtay’ın söz konusu içtihadını değiştirmesi gündeme gelebilir. Umarız ki öyle olur.

Kaldı ki, sorunun çözümünü içtihatlarla bırakmamak gerekir. Teşhis işleminde müdafîin konumuna ilişkin bir düzenlemeye kanunda yer verilmemiştir. PYSK Ek m. 6’nın en önemli eksiklerinden biri de budur⁵⁹. Bizce teşhis işlemi sırasında müdafîin konumu, PYSK Ek m. 6’da düzenlenmelidir. Aksi takdirde önemli bir delil toplama yöntemi olan teşhis işlemi sırasında şüpheli yapayalnız kalmış olacak ve özellikle uygulamada hiç bir yeknesaklığı olmayan teşhis işlemlerinin usule aykırı yapılması sonucu hukuka aykırı olarak şüpheli aleyhine ciddi deliller ortaya çıkabilecektir.

B. Hukuka Aykırı Olarak Gerçekleştirilen Teşhis

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, teşhise ilişkin olarak yapılan işlemlerin hukuka uygunluğunu, 2.6.2007 tarihinden öncesi ve sonrası olarak ele almak gerekir. Zira 2.6.2007 tarih ve 5681 sayılı Kanun önce-

⁵⁶ Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, 2008, s. 705; Demirbaş, s. 148; Centel/Zafer, 314-315; Köhnken, s. 235.

⁵⁷ Odenthal, Gegenüberstellung, s. 91.

⁵⁸ Teşhis sırasında müdafîin zorunlu olması gerektiği yönünde görüş için bkz. Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, 2008, s. 705; Demirbaş, s. 147-148. Eisenberg, teşhis sırasında müdafîin de hazır bulunmasını adil yargılanma hakkının bir gereği olarak ifade etmiştir. Bkz. Eisenberg, s. 462. Konuyla ilgili ayrıca bkz. Schenk, s. 273. Öte yandan İngiliz hukukunda müdafîin teşhis işlemine katılma hakkı açıkça düzenlenmiştir. Bkz. Pace Code of Practice D Annex A.

⁵⁹ Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, 2008, s. 705.

sinde, teşhise ilişkin olarak ulusal mevzuatımızda herhangi bir düzenleme yer almamaktaydı. Bu sebeple, öğretime teşhisin baştan itibaren hukuka aykırı olduğu ileri sürülmekteydi.⁶⁰

Ancak teşhisin kanunda düzenlenmiş olmasının ardından, bu düzenlemelere uygun olarak gerçekleştirilen teşhis işlemleri sonucu elde edilen delillerin ceza yargılamasında kullanılabilmesi ve hükme esas teşkil etmesi, işlemin belirtilen şartlara ve usule uyularak gerçekleştirilmesini gerektirir. Aksi takdirde hukuka aykırı elde edilmiş bir delil söz konusu olacak ve bu işlemler sonucu elde edilen deliller de CMK m. 217/2' de yer alan "Yüklenen suç, hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş her türlü delille ispat edilebilir." ve Anayasa m. 38/6' da yer alan " Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez." hükümleri kapsamında yasak delil olarak değerlendirilerek ceza muhakemesinde kullanılamayacaktır.

SONUÇ

Teşhis, öteden beri kollukta uygulanan bir araştırma ve delil elde etme faaliyetidir. Ancak 2.6.2007 öncesinde teşhisin hangi kurallar çerçevesinde ve hangi usule bağlı olarak yapılacağına ilişkin kanuni bir dayanak bulunmamaktaydı. Bu durum da uygulamada soru işaretlerinin yaşanmasına ve uygulama birliğinin sağlanamamasına yol açmaktaydı. Zira teşhisin uygulanma kural ve usulüne ilişkin uygulamacıya yol gösterecek bir metin yoktu. Nihayet teşhis, 2.6.2007 gün ve 5681 sayılı Kanun ile değiştirilen 2259 sayılı PYSK Ek m. 6/9 vd. ile düzenlenmiştir. Yeri geldiğinde şüpheli/sanık lehine veya aleyhine son derece önemli bir delil niteliği kazanabilen teşhise kanunilik kazandırılması yerinde olmuştur.

Söz konusu düzenlemelere ilişkin yapılması gereken öncelikli eleştiri, ceza muhakemesinin soruşturma evresine ait bir delil toplama işlemi olan teşhisin PYSK' da değil, ilgili kanun olan CMK' da düzenlenmesi gerektiğidir. Teşhis, gözaltı sürecinde gerçekleştirilen bir so-

⁶⁰ Bkz. Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, 2006, s. 713 vd. Buna karşın Demirbaş, CMUK dönemindeki 156'ncı madde uyarınca savcının kolluğu araştırmayla görevlendirdiğine ve teşhisin de kanunla yasaklanmadığına dikkat çekmiş ve bu anlamda teşhisin yapılmasının hukuka aykırı olmadığını ifade etmiştir. Bkz. Demirbaş, s. 146. Ayrıca bkz. Centel/Zafer, s. 313 d.pn.259.

ruşturma işlemidir ve bu çerçevede CMK'da düzenlenmesi daha doğru olacaktır.

Mevcut düzenlemeler çerçevesinde hukukumuz bakımından seçimlik/örtülü teşhisin ve fotoğraf teşhisinin geçerli olduğunu söylemek gerekir. Teşhisin bu özelliklerinden bazı sonuçlar çıkarılabilir. Buna göre, hukukumuz bakımından şüphelinin tek başına teşhis işlemine tâbi tutulması söz konusu değildir. Bu şekilde yapılmış teşhis sonucu elde edilen deliller hukuka aykırı sayılacak ve CMK m. 217/2 uyarınca hükme esas alınamayacaktır. Seçimlik teşhisin bir gereği olarak şüpheli; cinsiyet, yaş, boy, kilo ve dış görünüşe ilişkin olarak kendisine benzeyen kişilerle birlikte teşhis işlemine tâbi tutulmalıdır. Ancak burada kaç kişinin olması gerektiği hususu açıklığa kavuşturulmuş değildir. Sayısal tartışmaların uygulamaya bırakılması doğru değildir. Aksi takdirde teşhis işlemine tâbi tutulananların sayısı iki de olabilir on iki de. Bu durum uygulama birliğini örseler. Bu sebeple, şüpheli ile birlikte teşhise tâbi tutulacak kişi sayısı hakkında açık bir düzenleme yapılmasında fayda bulunmaktadır.

Teşhiste bulunan, teşhis işlemine tâbi tutulacak diğer kişilerin seçiminin yapılabilmesi bakımından, teşhis işlemi öncesinde faili tarif etmelidir. Ancak bu faaliyet sırasında, özellikle teşhiste bulunana etkileyici ve yönlendirici mahiyette soru sorulmamalıdır.

Uygulamada teşhise tâbi diğer kişiler olarak genellikle polis memurları görevlendirilmektedir. Oysa bu durum sakıncalı sonuçlara yol açabilmektedir. Zira polis memurlarının kendilerine duydukları güven duygusu ve şüphelinin onların yanında yaşadığı sıkıntı hali, teşhiste bulunanın dikkatini çekecek yoğunluğa ulaşabilir. Böylece teşhiste bulunanın algıları bu farklılığı otomatik olarak seçerek, emin olmasa bile şüpheliyi teşhis etmesine sebep olabilir. Ancak teşhise tâbi tutulacak diğer kişilerin (alternatif kişilerin) ne şekilde temin edileceği uygulamada sıkıntı yaşatacak mahiyettedir.

Gerekmesi halinde teşhis işlemi öncesi şüphelinin dış görünüşünde değişiklik yapılabileceği kanunla düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile şüpheliyi suç tarihindeki görüntüsüne kavuşturmak suretiyle tanıma işlemine sağlık kazandırmak hedeflenmiştir. Ancak dış görünüşün değiştirilmesi hiçbir zaman vücuda müdahale boyutuna ulaşmamalıdır. İfade etmek gerekir ki, bu konu Alman öğretisinde oldukça tartışılmış ve bazı yazarlarca şüphelinin saçının veya sakalının kesilmesi gibi iş-

lemlerin vücuda müdahale teşkil edeceği ileri sürülmüştür. Bizce kanunun taşıdığı önemli eksikliklerden biri, bu konuyu yeterince aydınlatmamış olmasıdır. Bu nedenle dış görünüşte yapılacak değişikliklerin sınırının ne olması gerektiğinin açık bir biçimde belirtilmesi gerekir. Burada teşhisin hukuki nitelik itibariyle koruma tedbirlerine yaklaştığı düşünülmesi ve dolayısıyla CMK m.75 vd.'da düzenlenen beden muayenesi ve vücuttan örnek alınmasına ilişkin temel ilkelerin burada da kıyasen aranması ve uygulanması gerekir.

Yine teşhis işlemi sırasında teşhise tâbi tutulan, teşhiste bulunanı görmemelidir. Ayrıca teşhis işlemi öncesinde de şüpheli, teşhiste bulunan tarafından görülmemelidir. Kısacası teşhiste bulunan, şüpheliyi emniyet koridorlarında edindiği değil, suç sırasında sahip olduğu görüşüne dayalı olarak teşhis etmelidir. Bu çerçevede, teşhis işlemi öncesinde teşhiste bulunan ile şüphelinin karşılaşmaması konusunda hassas davranılmalıdır.

Kanunumuz fotoğraf teşhisine de yer vermiştir. Ancak fotoğraf teşhisinin tek bir fotoğraf veya aynı kişinin farklı fotoğrafları üzerinden yapılamayacağı açıkça düzenlenmiştir. Fotoğraf teşhisi söz konusu olduğunda farklı kişilere ait birden ziyade fotoğraf gösterilmelidir. Öte yandan fotoğraf teşhisinin yanı sıra uygulamada sağlayacağı fayda ve kolaylıklar da göz önünde bulundurularak ayrıca video filmi üzerinden teşhis yaptırılması konusunda bir düzenlemeye de aynı fıkra da yer verilmelidir.

Bizce, teşhise ilişkin en büyük eksikliklerinden biri teşhis işlemi sırasında müdafinin konumuna ilişkin açık bir düzenlemeye yer verilmiş olmasıdır. Böylesine ciddi bir usule bağlanan, ayrıntılı kuralları içeren, şüpheli haklarına müdahale riski taşıyan ve mahkemeler nezdinde yeri geldiğinde ciddi bir delil olarak kabul edilen teşhis işlemlerine müdafinin katılımının zorunlu olması gerekir. YCGK, konuya ilişkin olarak yakın tarihte verdiği bir kararında teşhis sırasında müdafinin katılımının zorunlu olmadığını belirtmiştir. Ancak oyçokluğu ile verilen bu kararın gerekçesinde abartılı endişeler taşındığını ve bu endişelere katılmadığımızı belirtmek isteriz. Bizce öğretilerde ve YCGK kararının karşı oy gerekçesinde belirtilen hususlara ve yine yukarıda yaptığımız ayrıntılı açıklamalara bağlı olarak, teşhis işlemi sırasında müdafinin de zorunlu olması gerekir. Umarız ki ilerleyen zamanda bu yöndeki kanuni eksiklikler giderilir.

KAYNAKLAR

- Artkämper, Heiko, "Sofortfahndung und Wiedererkennen", *Kriminalistik*, 51. Jg., 1997, s.505-506.
- Beulke, Werner, *Strafprozessrecht*, 9. Auflage, Heidelberg-München-Landberg-Berlin 2006.
- Centel, Nur/Zafer, Hamide, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 5. Bası, İstanbul 2008.
- Demirbaş, Timur, *Sanığın Hazırlık Soruşturmasında İfadesinin Alınması*, İzmir 1996.
- Eisenberg, Ulrich, "Visuelle und auditive Gegenüberstellung im Strafverfahren", *Kriminalistik*, 49.Jg., 1995, s.458-465.
- Feyzioğlu, Metin, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanıklık*, Ankara 1996.
- Gniech, Gisela/Stadler, Michael, "Die Wahlgegenüberstellung- Methodische Probleme des kriminalistischen Wiedererkennungsexperiment", *StV*, H.11/1981, s.565-570.
- Göder, Silke, Identifizierung von Tatverdächtigen durch Augenzeugen, 2002. www.hausarbeiten.de/faecher/vorschau/6189.html (Erişim:09.02.2009).
- Göring, Helmut, "Täteridentifizierung per Video-Gegenüberstellung", *Kriminalistik*, 39.Jg., 1985, s.58-60.
- Grünwald, Gerald, "Probleme der Gegenüberstellung zum Zwecke der Wiedererkennung", *JZ*, 1981, s.423-429.
- Güneş, İsmail, "Eşkal Tanımlaması ve Suçun Aydınlatılması", *CHD*, Y.2, S.1, Nisan 2007, s.181-196.
- İnci, Zekiye Özen, "5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Beden Muayenesi ve Vücuttan Örnek Alınması", *İzBD*, Y.72, S.1, Ocak 2007, s.131-172.
- Kızıllarlan, Hakan, *Ceza Muhakemesi, Adli Tıp, Adli Bilimlerde Vücudun Muayenesi ve Örnek Alma*, Ankara 2007.
- Köhnken, Günter, "Gegenüberstellungen-Fehlerquellen bei der Identifizierung durch Augenzeugen", *Kriminalistik*, 47. Jg., 1993, s.231-236.
- Kunter, Nurullah/Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 16. Bası, İstanbul 2008. (2008)
- Kunter, Nurullah/Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe, *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 14. Bası, İstanbul 2006. (2006)
- Kühne, Hans Heiner, *Strafprozessrecht*, 7. Auflage, Heidelberg-München-Landsberg-Berlin, 2007.
- Mannigel, Klaus/Bodlée, Joachim, "Wiedererkennungsstatisten- Unübliche Wege bei der Gegenüberstellung", 39.Jg., 1985, s.282-283.
- Mertn, Bernhard/Schwarz, Ulrich/Walser, Werner, "Wiedererkennungsverfahren-Bericht über eine Untersuchung der Gegenüberstellung",

- Kriminalistik*, 52.Jg., 1998, s.421-428.
- Nöldeke, Werner, "Zum Wiedererkennen des Tatverdächtigen bei Gegenüberstellung und Bildvorlage", *NStZ*, H.5, 1982, s.193-195.
- Odenthal, Hans Jörg, "Die Gegenüberstellung zum Zwecke des Wiedererkennens", *NStZ*, H.10/1985, s.433-438. (NStZ)
- Odenthal, Hans Jörg, *Die Gegenüberstellung im Strafverfahren*, Boorberg Verlag, 3. Auflage, Stuttgart-München,-Hannover-Berlin-Weimar 1999. (Gegenüberstellung)
- Özbek, Veli Özer, *Yeni Ceza Muhakemesi Kanunununun Anlamı*, Ankara 2005.
- Öztürk, Bahri/Erdem, Mustafa Ruhan, *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, 12. Bası Ankara 2008.
- Peters, Karl, *Strafprozess- Ein Lehrbuch*, Heidelberg 1985.
- Putzke, Holm/ Scheinfeld, Jörg, *Strafprozessrecht*, Baden-Baden 2005.
- Schenk, Angela, *Gegenüberstellung im Strafverfahren-Unter besonderer Berücksichtigung der psychologischen Forschung und des englischen Strafprozesses*, Hamburg 2002.
- Schweling, D., "Das Wiedererkennen des Täters- Beweiswert und Revisibilität", *MDR*, 23.Jg., H.3/1969, s.177-179.
- Soyaslan, Doğan, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 3. Bası, Ankara 2007.
- Steinke, Wolfgang, "Die Problematik der Wahlgegenüberstellung", *Kriminalistik*, H.11/1978, s.505-507.
- Şahin, Cumhur, *Ceza Muhakemesi Hukuku I*, Ankara 2007.
- Tekin, Serra/Özaşçılar, Mine/Ziyalar, Neylan, "Görgü Tanıklığının Güvenilirliği", *Güncel Hukuk Dergisi*, Eylül 2007, s.50-53.
- Turhan, Faruk, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara 2006.
- Warnecke, Volker, "Täteridentifizierung nach Sofortfahndungsmöglichkeiten und Grenzen der Wahlgegenüberstellung in praxisrelevanten Situationen", *Kriminalistik*, 51.Jg., 1997, s.727-731.
- Wieczorek, Eberhard, *Kriminalistik- Grundlagen der Verbrechensbekämpfung*, 6. Auflage, Stuttgart-München-Hannover 1984.
- Yenisey, Feridun, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuka Uygun Bir Şekilde Elde Edilmiş Delil", *CHD*, Y.2, S.4, Ağustos 2007, s.5-60. (Delil)
- Yenisey, Feridun, *Hazırlık Soruşturması ve Polis*, İstanbul 1987. (Hazırlık Soruşturması)
- Yokuş Sevik, Handan, "5271 Sayılı CMK'da Koruma Tedbiri Olarak Yakalama ve Gözaltı", *HPD*, S: 3, Nisan 2005, s.63-70.
- Yurtcan, Erdener, *Ceza Yargılaması Hukuku*, 12. Bası, İstanbul 2007.